

Millî Mücadele Romanlarında Bir Temsil Sorunu Olarak Yeşil Gece

“Green Night” as a Representation Problem in The Novels of the
Turkish National Struggle for Independence

Yakup ÖZTÜRK*

Öz

Reşat Nuri Güntekin'in Yeşil Gece adlı romanı Türkiye'deki Cumhuriyet ideolojisinin tezli metinlerinden biri kabul edilmiş, yeşil sembolizmi altında İslam dininin süistikli ithamına dayanarak medrese mensupları tarafından toplumun karanlığa sürüklendiğini iddia etmiş bir metindir. Roman, Yunan işgalinin farklı bir cephesini de ele almıştır. Buna göre, Anadolu'yu işgale kalkışan Yunan komutanların en büyük destekçisi ve işbirlikçisi medrese mensubu softalardır. Vatani, Yunan'dan kurtaracak olanlar ise, akln, bilimin ve fennin savunuculuğunu yapan aydınlardır. Tahriş edilmiş İslam'ı kendi çıkarları için kullanan medrese mensuplarının Yunan'la işbirliği yaparak ihanet içerisinde olmaları ve bu ihaneti ortadan kaldırmak için modern dünyanın takipçisi öğretmenlerin verdiği mücadele Yeşil Gece romanının görünen yüzüdür. Bu çalışma, romanın satır aralarındaki işaretleri takip ederek kendi söylediklerini inkar eden bir metin olduğunu dile getirmektedir. Yeşil Gece'de mücadelenin Yunan'a karşı değil İslam'a karşı verildiği, bu sebepten de romanın millî bir cephesinin olmadığı bu çalışmanın temel iddialarındandır. Cumhuriyet sonrasında Türkiye'de yeni bir nesil yetiştirmek ve devlet kurmak isteyenlerin devrim taraftarlarının Yunan işgali sonrasında kasabaların yerle bir edilmesine sevinçle yaklaştıkları romanda görülmektedir. Çünkü yıkımla birlikte boşalan arazilere modern binalar ve kurumlar tesis etmek kolaylaşacaktır. Bu durum medreselilerin ihanet içerisinde olduğunu anlatmak kadar tehlikelidir. Bu çalışma, günümüzde eğitim kurumları vasıtasıyla okutulan ve modern Türkiye'nin neye rağmen kurulduğunu gösterdiği iddia edilen bir metnin tahliline dayanmaktadır. Cumhuriyet sonrası Türk romanının kurucusu kabul edilen bu metinlerin millî bir edebiyatın temsilcisi olup olamayacağı sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Romanı, Millî Mücadele, Kuvaıy Milliye, Gelenek, Modernlik.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bilecik. Orcid No: 0000-0003-3840-4177

Abstract

The Yeşil Gece was accepted as one of the thesis texts of the ideology of the Republic. Under the green symbolism, this novel claims that society is being dragged into darkness by members of madrasah based on the abuse of the Islamic religion. Yeşil Gece also covered a different aspect of the Greek occupation. Accordingly, the greatest supporter and collaborator of the Greek commanders were madrasah students and teachers. The intellectuals who advocate mind and science will save the homeland from the Greek occupation. Yeşil Gece has two sides that appear. First, members of the madrasah who use falsified Islam for their own interests cooperate with Greece. And they betray. The second is the struggle of teachers who follow the modern world to eliminate this betrayal. This article states that the novel denies its own claims. It is claimed that the struggle described in the Yeşil Gece is not against Greece, but against Islam, and therefore there is no national side of the novel. Those who wanted to raise a new generation and supporters of the revolution were happy to see the destruction left in the town after the Greek occupation. Because they will be able to build modern buildings and institutions on empty lands. This situation is as dangerous as telling the madrasah who are betrayed. Many students read this novel. Teachers see the establishment of modern Turkey in this novel. This study analyzes Yeşil Gece in this respect. Are these texts considered to be the founder of the Turkish novel after the Republic, the representative of national Turkish literature?

Key words: *Turkish Novel, National Struggle, Kuvayı Milliye, Custom, Modernity*

Türk edebiyatında millî mücadele dönemi pek çok roman, hikâye ve şiirde söz konusu edildiği gibi tanıklık edebiyatı içerisinde değerlendirilebileceğimiz biçimde devri bizzat yaşayarak gözlemleyen edebiyatçıların kaleminden de kurgusal metinlere taşınmıştır.

1919'da Mustafa Kemal'in Samsun'a gönderilmesiyle başlayıp 1922'de Anadolu topraklarının işgalden temizlenmesiyle son bulan Millî Mücadele, aralarında Yakup Kadri, Halide Edip, Tarık Buğra, Aka Gündüz, Peyami Safa gibi romancıların olduğu edebiyatçıları tarafından farklı cepheleriyle anlatılmıştır. İşgalin yarattığı yıkım, Anadolu topraklarının parçalanması İstanbul ve Ankara hükûmetleri arasındaki çatışma, Anadolu'da Müslümanlarla bir arada yaşayan Hıristiyan Rumların işgaller karşısındaki tutumları, din adamlarının millî mücadeleye karşı durdukları mevzi bu dönem ele alan romancıların temel meseleleri arasında yer almıştır. Bu temalara Mustafa Kemal Paşa'nın varlığı ve getirdiği laik, devletçi tavır da ilave edilmelidir. Canan Sevinç, 1938'e kadar yazılan millî mücadele romanlarını ele alırken bu dönem romanlarında Atatürk'ün fikirleriyle

olan paralelliğe vurgu yapmaktadır: “Laik’ bir temele oturacak yeni rejimde ‘din’ olgusu geri plana çekilmek istenmiş, yazarlar da konuyu Millî Mücadele gerçeği içinde eriterek işlemişlerdir.”¹ Bu isimlerden biri de Reşat Nuri Güntekin’dir. Ancak söz konusu romancılar arasında Güntekin, *Yeşil Gece* adını verdiği romanıyla millî mücadele edebiyatının bir temsilcisi olarak görünüyorsa da hakikatte durum farklıdır. Romanda vak’anın Yunan ordusunun Batı Anadolu kasabalarını işgal ettiği günlerde cereyan ediyor olması, romanın millî mücadele edebiyatının bir numunesi olması için yeterli değildir. İşgal günleri ve Anadolu halkının yaşadıklarından daha çok Cumhuriyet ideolojisinin karşısında bir tehlike olarak görünen, geleneğe ait kurum ve kişilerin eleştirisi *Yeşil Gece*’nin temel meselesidir. Roman, iddialarını, mekân olarak seçtiği kasabayla sınırlı tutmamış, kasaba bir prototip seçilerek o dönem Anadolu coğrafyasına teşmil edilmiştir. Nitekim tanıklık edebiyatı, gündelik olaylardan çok toplumun hemen tamamını ilgilendiren meseleler hakkında konuştuğu için *Yeşil Gece* romanındaki söylemin sadece küçük bir kasabada yaşananları kapsamadığı, bu kasabanın da var edildiği tarih ve gelenek gibi daha geniş bir sahaya seslendiği söylenmelidir:

“Tanıklık edebiyatının konusu gündelik olaylar değil, geniş kitleleri etkileyerek tarihsel ve toplumsal dönüşümlere yol açan kırılma noktalarıdır. Savaşlar, çatışmalar, darbeler bu kapsamda yer alan olaylar arasındadır. Belleğini yazınsallaştıran yazar, tarih ile edebiyatın kesişim noktasında durup edebiyatın olanaklarını kullanarak toplumsal bellekte yer eden olayları yazınsallaştırır.”²

Tanıklık edebiyatı romanlarını, dönem metinlerinden ayıran temel unsur, o edebiyatı üreten kişinin metinde kurguladıklarını bizzat gözlemlemiş ya da tecrübe etmiş olmasıdır. Hikâyenin daha sonra okuma, dinleme yoluyla öğrenilip kurgusal bir dünya içerisinde yeniden var edilmesi tanıklık edebiyatının dışındadır. Bu açıdan Reşat Nuri Güntekin’in 1931’de maarif müfettişi olmadan önce Anadolu’nun farklı bölgelerinde öğretmenlik yapması, ilk gençliğinin mütareke yıllarında geçmesi ve Cumhuriyet ilkelerinin yerleşmesi için öğretmen bir sanatçı olarak kurucu kadroların yanında yer alması onun yazdıklarını tanıklık edebiyatı içerisinde değerlendirmemizi mümkün kılmaktadır. Ancak bu kavrama getirilen gerçekçi yorumlardan birinde tanıklık edebiyatının “öteki” ile “ben” arasındaki ayrımın keskinleştiği, yaratıcı yorumlamanın öne çıktığı bir bellek anlatısı olduğu söylenir. Aynı yorumda, tanıklık edebiyatının

1 Canan Sevinç, “Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Millî Mücadele”, *Turkish Studies*, C. 4, S. 1, İstanbul, 2009, s. 2037.

2 Hülya Göğercin Toker, “Siyasi ve Edebi İktidara Tanıklık Edebiyatı ile Direnmek: O Hep Aklımda”, *Monograf*, 2014/1, İstanbul, s. 47.

“Normalde tanıklar veya mağdurlar tarafından anlatılması utanç verici olabilecek, girift, sorgulayıcı, rahatsız edici, üzerinden atlayıp geçmeye alışık olduğumuz incelikli gerçekliklere uzanan sahneler sun”duğu ifade edilir.³ Bu tespitten hareketle *Yeşil Gece*’nin romancı ve anlatıcı için tanıklık edebiyatına ait bir roman olduğu görülür. Çünkü, Reşat Nuri Güntekin, bu romanda yaşananları “öteki” ile “ben” arasındaki ayrımın açıldığı bir kurgu içerisinde anlatır. Cumhuriyet değerleri karşısında geçmişin «köhne» dünyasını canlı tutmaya çalışan, aklın gerektirdiği üzere değil, dogmatik ön kabullerle hareket eden “öteki”, romancı “ben” için, “rahatsız edici” bir konumdadır. Bu durumda, tanıklık edebiyatına dair getirilen çerçeve *Yeşil Gece* romanının bu tür içerisinde olduğunu göstermektedir.

Yunan mezaliminin yarattığı facia bu romanda, medrese mensuplarının hainliği ve cehaletinin çok gerisinde bırakılmıştır. Öte taraftan Yunan ordularının medrese, mektep, cami, imaret gibi Osmanlı devrinde yapılmış binaları ortadan kaldırması, yeni rejim taraftarlarının modern ve batıyı temsil eden tiyatro, sinema, modern tıbbın uygulanabileceği hastaneler kurabilmeleri için işlerinin kolaylaştığını düşünmeleri yine Yunan işgalini gölgede bırakmıştır. Romancı burada yozlaşma ve çürümenin getirdiği felaketi önceliyor gibi görünmektedir. Gerçekte, *Yeşil Gece*’nin topyekun eskiye ait bir kültürü ve mirası reddettiği anlaşılmaktadır. Türk edebiyatında millî mücadele romanlarını söz konusu eden ilmî ve sivil çalışmaların hemen tamamı *Yeşil Gece*’yi bu dönemin romanlarından kabul ederler. Bu kabulün ardında, İzmir’in Yunan işgaline uğradığı günleri ve coğrafyayı romanın temel unsurlarından biri olarak göstermesi vardır. Roman, işgal öncesinde İzmir’in Sarıova kasabasına mektep hocalığı yapmak üzere gönderilen eski bir medrese talebesinin yaşadıklarını anlatır. Romanın son yarısı ise işgal günlerine tanıklık şeklinde kurgulanır.

Yeşil Gece’de kasabayı işgal eden Yunanlıların, sadece çete adıyla anılan Kuvayı Milliye unsurlarıyla mücadelesi, atmosferi tamamlayan bir malzemenen ileri gitmeyecek bir biçimde ele alınmaktadır. Roman, millî mücadelenin kahramanlığını ya da Yunan mezaliminin Anadolu’da bıraktığı yıkımı anlatmak derdinde değildir. Asıl hedeflenen İslam ve Osmanlı geleneklerinin artık bir hurafeye dönüşmüş itikadını ortadan kaldıracak mücadelenin nasıl gerçekleşeceğine ilişkin yol göstermektir. Ancak Yunan ordusunun ardında bıraktığı yıkıma rıza gösteren, bundan memnuniyet duyan aydınların varlığı, *Yeşil Gece* romanına dair yapılan daha önceki çalışmalarda göz ardı edilmiştir. Bu çalışma, *Yeşil Gece* romanının tezinin Yunan işgalini anlatmak olmadığını, bilakis Yunan unsurlarının yardımıyla dine, tarihe ve geleneğe karşı verilen mücadele olduğunu iddia etmektedir.

3 Uğur Çalışkan, Çimen Günay-Erkol, «Bellekten Beklentiler: Eleştirinin Darbe Romanlarına Tanıklığı», *Monograf*, 2016/5, s. 12.

1928’de yayımlanan roman günümüze kadar onlarca baskı yapmış, eğitim kurumlarında okutulmuş, daima ilgi görmüş bir metindir. Ancak bu ilgi romandaki dünyanın tasdik edilebilir, romancının hedefinin masum ve haklı olduğunu göstermemektedir.

Yakup Kadri’nin *Yaban*, Halide Edip’in *Vurun Kahpeye* romanlarında millî mücadele yıllarında Anadolu halkının “işbirlikçi, hain, cahil” unsurları ile hesaplaşmak arzusu *Yeşil Gece*’de de karşımıza çıkar. Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatının kurucu metinleri kabul edilen bu romanlar, edebiyatın özgürlük alanı içerisinde değerlendirilmekte, Cumhuriyet’in değerleriyle örtüştüğü ifade edilmekte, romancılarını sorgudan muaf kılmaktadır. Oysa, Türk romanında kuruculuk vazifesi üstlenmiş bu metinlerin on yıllar içerisinde toplumsal ayrışma ve kırılmalar meydana getirdiği, olgu ve olayları iç içe geçirerek resmî ideolojinin sözcülüğünü yaptığı vurgulanmalıdır. Millî mücadelenin, Anadolu halkının desteğiyle sürdürüldüğü, bu mücadelenin din ve ideoloji üstü olduğu, halkın bu coğrafyayı kaybedecek tahammülü olmadığı döneme dair yazılan hatırat ve tarih araştırmalarında görülüyor iken birtakım Türk romancılarının Yunan’la işbirliği içerisinde, milliyetsiz ve vatansız yaşamaya talip Müslümanlar yaratma isteği sorgulanmak zorundadır. *Vurun Kahpeye* ve *Yaban*, *Yeşil Gece* ile birlikte okunduğunda bu coğrafyanın asırlarca nasıl Türkler elinde kaldığı, Osmanlı Devleti’nin kıtalar aşırı bir toprağa nasıl hükmettiği anlaşılacaktır.

Öte yandan, *Yeşil Gece*’nin, burada bahsettiğimiz arka planının dışında Cumhuriyet’in savunucusu öğretmen tipi ile gerici gruplar arasındaki mücadelenin romanı olduğu uzun yıllar bizzat kitabın arka kapağında okura duyurulmuştur.⁴ Arka kapakta romanın toplumsal yönünün ağır bastığı, gerici ve çıkarıcı birtakım güçlerle savaşılan idealist bir gencin serüveninin ele alındığı söylenmektedir.⁵ Cahit Kavcar da romanın esas meselesinin eğitim olduğunu iddia etmektedir. Kavcar, “Kurtuluş için, toplumun gelişip ilerlemesi için eğitimin önemi»nin bu romanın esas konusunu oluşturduğunu söyler⁶ ancak burada kurtuluşun kimden olduğu/olacağı üzerinde durma ihtiyacı hissetmez.

4 Bu çalışmada esas alınan baskının arka kapağındaki ifadeler şöyledir: “Toplumsal yönü ağır basan bu romanda, medresede yetişen, ancak sonra öğretmen okulunu bitirerek Ege Bölgesi’ndeki bir kasabada, gerici ve çıkarıcı birtakım güçlerle savaşılan idealist bir gencin serüveni ele alınıyor. Atatürk Devrimi’nin o coşkulu havası içinde, çok güçlü sezgi ve gözlemlerle ele alınmış bu kitapta, toplumumuzun o günkü bütün büyük sorunları, yürekli biçimde tartışılıyor. Romanın en önemli kahramanı Şahin Hoca’nın kişiliğini oluşturan nitelikler, mücadelesi ve uğradığı yenilgilerin öyküsü sayılabilir.”

5 Ahmet Duran Arslan, “Okurun Anlam Üretimindeki Rolünü Sorgulamak”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, C. 22, S. 2, Ankara, 2018, s. 24.

6 Cahit Kavcar, “Bir Öğretmenin Romanı: Yeşil Gece”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1, Ankara, 1972, s. 169.

Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve işgalinden sonra Anadolu'da teşkilatsız bir biçimde ortaya çıkan Kuvayı Milliye, başka bir dünyanın içinden çıkıp gelmiş, Türk, Müslüman ve Osmanlı coğrafyasında yetişmemiş, sadece akıl, bilim ve pozitivistliğe iman eden insanlarla var olmuş gibidir. Akıl, bilimin ve lâ-dinîliğin çemberinde olmayanlar, Yunan işgali karşısında alkış tutmakta, iradelerini, milliyetlerini ve geleceklerini Yunan'ın hizmetine sunmak için çırpınmaktadırlar. *Yeşil Gece* romanında, Anadolu'da bir kasabada durum böyle iken romancı bu manzaranın bütün Osmanlı mülkünde cereyan ettiğini düşündürmek istemektedir.

Roman, İstanbul'da bir medrese talebesinin taşrada hocalık vazifesine talip olmasıyla başlar. Kahraman, geçmişte vaizlik yapan, Darulmuallimine girmeden önce medrese tahsili gören, Ramazan aylarında cerre çıkan genç bir adamdır. İstanbul'da itibar görmeyeceğini, taşrada kendisine daha çok itibar edileceğini düşünerek tayinini Anadolu'ya ister. Romanda Anadolu halkının nasıl bir yoksulluğa mahkum olduğu şu cümlelerle ifade edilir: "Ben Anadolu'yu iyi bilirim. Ahalinin kılık kıyafeti öyledir ki fakiri görseler 'Yeni güvey midir? Miras mı yemiştir, yoksa bir yerden mi çalmıştır?' diye şaşırırlar."⁷ Bu fakirliğin arasında bir de taassuba düştükleri, cahilane davrandıkları, küçücük iptidai talebelerine mekteplere gelirken sarık sardıkları görülür.

Nereye gideceği henüz belli olmadan taşra insanları hakkında bu aydınlatıcı bilgilere kavuşan kahraman Ali Şahin, İzmir'in Sarıova kasabasına gideceği kesinleşince bir başka mutlu olur. Çünkü orada sokaklar kırmızı evliya kandilleriyle, çocukların başı yeşil sarıklarla donanmıştır. Sarıova bir "softa yatağı"dır. Ali Şahin, "Softa ile ancak softa uğraşabilir." diyerek yola çıkar. *Yeşil Gece* romancısı, medrese ve havalisine mensup her kim varsa onları softa sıfatı içerisine alarak anlatımını kolaylaştırmıştır. Burada asıl dikkati çeken, romancının, millî mücadele dönemini anlatan sair romanlarda görüldüğü gibi softalarla, laik, belki ateist, batılı kurumlarda yetişmiş bir karakter inşa ederek mücadele içerisine sokmak yerine, softa bir kahraman var etmesidir. Bu tarafla romancı, kendisi gibi düşünen, yansıtıcı sayılabilecek bir kahramanla dindarlığın karşısında olmadığını, akla önem veren, bilimi önemseyen din mensuplarının önemli olduğunu göstermek ister. Bu, Güntekin'i diğer romancılardan ayıran bir hususiyettir. Verilen mesajda, softalar kötüdür, Ali Şahin gibi softalar iyidir, romancı softalığa yani medreseden gelen Müslümanlara topyekun karşı değildir.

7 Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 12. Makale boyunca alıntılar bu baskından yapılacaktır.

Ali Şahin başlarda, uzak akrabasından bir softanın ardına düşerek İstanbul'a gelen sefil kıyafetli, yeşil ve yırtık cübbeli yetim bir çocuktur. Medrese tahsili görmüş ardından Darulmuallime devam ederek öğretmenlik rüşdünü kazanmıştır. Medrese, Tanrı'nın varlığı ve birliğini anlatan bir dünya olmasına rağmen kahraman, zaman içerisinde yaratıcının kim olduğu, dünyanın yaratılışı ve Tanrı'nın gerçekliği üzerine kendisiyle konuşmalara daldığı bir bunalıma girmiştir. Bu tarafıyla Türk romanında varoluşçuluğun ilk önemli kahramanının Ali Şahin olduğu söylenebilir. Anadolu tayininden sonra iç muhasebenin açtığı oluktan zihnini kurcalayan vehim ve hurafelerin akıp gittiğini düşünse de Tanrı'nın varlığı, insanın bu dünyadaki yeri üzerine sorgulamalar ağırlığını hissettirecektir. Sarıova'ya giderken bu itikadî boşluk onu, yeşil rengin bürüdüğü her şeyi ortadan kaldırıp devrimi gerçekleştirecek bir ideale sevk eder: "Artık ne düşündüğünü, ne istediğini, bu dünyada vazifesinin ne olduğunu biliyordu."⁸

Romancı, kahramanın İstanbul'dan ayrılmadan önce yaşadıklarına da yer verir. Ayaküstü karşılaşmalardan birinde karşımıza çıkan Zeynel Hoca, 31 Mart'ta "Şeriat uğruna şahadet şarabını içmesine bıçak sırtı kalmış» bir adamdır. Neyse ki bir yolunu bulup kaçarak darağacından kurtulmuştur. Romanda "karşı değer" üreten karakterlerden biri olarak görülen Zeynel Hoca,⁹ Ali Şahin'in sarığı çıkarmasına tahammül edememiş bir hâldedir. Bu eskiden sarıklı softayı görünce "ısırmaya hazırlanmış yırtıcı bir hayvanın dişlerine benzeyen sivri, uzun dişleriyle gülerken", Ali Şahin'e bir şapka takmadığın kaldı diye tepki gösterir. Ali Şahin, Anadolu'dan sarıkle geldiğini, fesle gideceğini, ileri bir vakitte de şapkaıyla döneceğini söyler. Sonunda da "Ama sen göremezsin." diyerek tehdidini savurur. Çünkü öyle bir gün geldiğinde Zeynel Hoca gibiler asılacaklardır.¹⁰

Kahraman, anlatıcıya göre, kendi hâline bırakılsaydı hayatından memnun bir çoban ya da çiftçi olacak, belki ilim tahsil ederek devletin memurluğunu yapacaktır. Fakat ilmiye sınıfına mensup babasının kendisine "hayrülhalef yapmak, bir gün bütün dünyayı gölgesi altına alacak yeşil bayrağın bir gönüllüsü olarak yetiştirmek" istediği oğlunun başına çocuk yaşta bir yeşil sarık sararak medreseye göndermiştir. Romanda anlatıcı bu durumun sosyal sınıflar arasında zaman içerisinde ayrılığa sebep olduğunu, henüz yetişme çağındaki bireyleri erken yaşlardan itibaren kendileri gibi olmayanlara mesafeli kıldığını işlemektedir. Anlatıcıya göre sokaklarda oynayan çocuklar arasından alınarak medreseye gönderilen,

8 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 16.

9 Fatih Kanter, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Yapı ve İzlek*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Ramazan Korkmaz, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2008, s. 225.

10 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 17.

başlarına sarık sarılan bu çocuklar başka bir âleme geçmiş gibi olurlar. Bu da aynı yaş grubundaki insanlar arasında yabancılık doğurur:

“Sokaklarda oynayan yalınayak, başı kabak halk çocukları arasından yakalanarak medreseye gönderilen ve başına sarık sarılan çocuklar, ayrı bir bayrağın altına geçmiş gibi olurlar ve eski arkadaşlarıyla aralarına bir yabancılık girerdi. Sarıklıklarla sarıksızlar arasındaki bu yabancılık gitgide artar, onları bir daha anlaşmalarına ve birbirlerini sevmelerine imkan olmayan iki düşman fırkaya ayırırdı. Öyle ki her türlü kardeş kavgalarını, aile kinlerini söndüren yabancı düşman karşısında bile artık birleşemez olurlardı. Fakat Şahin, başka türlü bir çocuktur. Medreseyi uzun zaman yadırgamış, sokaktaki çocukluk arkadaşlarının peşinden ayrılmamıştı.”¹¹

Yabancılığın git gide düşmanlık doğurduğunun söylenmesi dikkat çekicidir. Düşmanlığın boyutlarının yabancıların toprak işgali karşısında dahi bir araya gelmeyi engelleyecek kadar derin olduğunu iddia eden anlatıcı, romanın son kısımlarında Yunan işgaline uğrayan kasabada sarıklıların, softaların, medrese mensuplarının işgale karşı durmak bir yana işgali destekleyen ve düşmanla işbirliği yapan mizaçlarının zeminini hazırlamaktadır. Neyse ki Ali Şahin, babaları tarafından sokaktaki oyunlardan koparılıp zihinleri medrese sıralarında tedhiş edilen çocuklardan olmamıştır. O, sokakta bıraktığı zannedilen çocukluğunu hiçbir zaman terk etmemiştir. Durumunu muhafaza etmesinde medresedeki hocaların cahillikleri de tesirli olmuştur. Mesela, medresedeki hocalardan Hacı Fettah Efendi, Mısır’da okumasına, Fatih medresesinde müderrislik etmesine rağmen artık hiçbir şey okutamayacak kadar bunamıştır. Mantık ve nizamı kaybolmuş sözlerle ders anlatması “rüya gibi”¹² bir şeydir. Onu dinleyenler peygamberler ve İslam tarihinden kalma “masal döküntülerine”¹³ maruz kalmaktadırlar. Anlatıcının, ahir ömrüne gelmiş bir medrese hocasının Mısır ve Fatih medreselerindeki geçmişini vurgulayarak bu kurumları itibarsızlaştırması da dikkatten kaçmamaktadır. Sadece medresedeki hocaların cehaleti değil, buralarda okuyan talebenin zihnini sürekli ahiret düşüncesinin meşgul ettiği de görülmektedir. Kahraman, her ne tarafa dönse ahirete dair birtakım sözler işitmektedir. İlk zamanlarda bu bilinmez âleme karşı “sevinç ve saadet veren”¹⁴ bir merak içerisindedir. Ancak bu merak, gitgide anlaşılabilir korku ve sıkıntılar duyduğu ve onda bir hastalık hâlini alan bir dünyaya dönmektedir. Ali Şahin’deki varoluşçu düşünce ahiretin mahiyeti etrafında şekillenmeye başlayacaktır. Anlatıcı “Babasının ölümünden sonra onu

11 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 19.

12 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 20.

13 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 20.

14 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 21.

dağlarda gütmeye başladığı koyun sürüsünden ayıran, omzunda heybesiyle İstanbul yollarına süren asıl sebep bu meraktır.” diyecektir.¹⁵

Kahramanın medrese günlerinde karşılaştığı dinin, korku veren, insanın ve dünyanın anlamsızlığını, acziyetini gösteren, güzelliklerden hiç bir iz taşımayan, sadece kötülüklerle dolu bir yapı olduğu izlenimi verilmektedir. Meleklerin, kulları Tanrı'ya şikayet eden varlıklar olduğu, Tanrı'nın şehirleri gazabıyla yakıp yıktığı, sadece cennette güzelliklerle karşılaşılacağı, onun da ibadetsiz olmadığı vurgulanmaktadır. Romancının, böyle bir din ve medrese tasviri yapması son yüz yıldır İslam merkezli kurumları suçlayıcı yaklaşımlarla benzerlik göstermektedir. Bu durum romanda şöyle geçmektedir:

“Her birinin iki omzuna iki hafiyeye melek oturmuş, durmadan ne yaptıklarını, ne düşündüklerini yazıyor; sonra bunların hepsinin üstünde kullarını bu jurnallere göre keyfince asıp kesen, mesela kadınlar sokakta yüzlerini açıyor diye tarlalara dolu, şehirlere taş yağdıran çatık yüzlü bir Tanrı; günah işleyenleri yakmaya mahsus bir ocak ki, bir deliği açık kaldığı zaman yeryüzü sıcaktan kavruluyor; bir cennet ki içinde İstanbul çarşıları gibi yiyeceğe, içeceğe dair yok yok; yalnız şu farkla ki orada alışveriş para ile değil, Allah'ın sevgili kulları diz dize oturmuş, gece gündüz dua ve ilahi okumakla meşgul; ara sıra ibadete fasıla vererek çeşit çeşit nimetler yiyorlar; huriler, gilmanlarla sefa sürüyorlar; sonra yine dua ve ilahi!”¹⁶

Elbette, itikadî boşluğa düşen, insanın varoluşunu sorgulayan kahraman, böylesine “kaba” bir ahiret düşüncesinin arkadaşları arasında nasıl ilgi çektiğine şaşırarak, onlara bu cahilliklerinden dolayı merhamet dahi duyacaktır. Diğer taraftan romancının kahramanı üzerinden dine ve toplumun kültürüne karşı yetersiz bir bilgiye sahip olduğunun düşünülmesi mümkündür. Güntekin'in *Yeşil Gece* ve *Gökyüzü* romanlarında Allah inancına dair getirdiği kurgusal atmosfer onun içinde yaşadığı toplum ve inançları hakkında fikir sahibi biri olmadığını gösterir. Oysa hakikatin böyle olup olmadığı tartışmaya açıktır. Romancının biyografisi incelendiğinde iddia edilenin aksi yönünde bilgilere ulaşmak mümkün görünmektedir. Bu durumda romancının tavrının dönemin baskın siyasî-fikrî eğilimlerinin tesiri altında kaldığı görülmektedir.¹⁷

Yeşil Gece medreselerinde, sadece dogmaların dünyasına sığınıp kalmış insanlar bir araya gelmez. Orada, seslerinin güzelliklerini kullanarak kadınları kendilerine çeken hafızlar da vardır. Sözgelimi Hafız Remzi,

15 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 21.

16 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 23.

17 Ferhat Akbaba, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Din Algısı*, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Dan. Aydın Aktay, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2019, s. 35.

“yanık sesiyle Kur’an okumaya başladığında” insana varlığını unutturur. Fakat aynı hafız, küfretmeye başladığı zaman insanı, insan olarak dünyaya geldiğine utandıracak birine dönüşebilir. Hafız Remzi, sair medrese talebeleri gibi Ramazan aylarında cerre çıkmaz, büyük camilerde mukabele okur. En az sesi kadar yüzü de güzel olan Remzi’yi dinlemek için kadınlar Şehzadebaşı piyasasını bile terk ederek camiye gelirler. Oysa Hafız Remzi her kadına yüz vermez. Pek yüksek gönüllüdür. “Çok kere dulları, tecrübesiz genç kızlara ve kadınlara” tercih ettiği bilinmektedir.¹⁸ Sadece kadınlarla düşüp kalkmaz, yiyeceğini, içeceğini de civar konaklardan bilâücret temin eder. Softalar, mevlit okumak için evlere giden Hafız Remzi’nin yatak odasına girdiği kadınların saymakla bitmeyeceğini söylerler. Burada yine anlatıcı, bir adamın ahlakî zafiyetlerini kendisi gibi olmayanlara değil, bizzat kendi çevresinden insanlara, softalara söyler.

Bir başka medrese mensubu Zeynel, insanların sadece yaptıklarından, düşündüklerinden değil gördükleri rüyadan bile mesul olduğunu savunur. Ona göre “insan denen mahlukun dünyada ve ahirette nasibi kamçı ve ateşti”r. Kadınlar bunu en çok hak eden sınıftır.¹⁹ Zeynel, yanından süslü bir kadın geçtiğinde ona küfrederek sataşmayı kendisinde bir hak olarak görür. Annesinin bir gün babasından dehşetli bir dayak yedikten sonra ölmesini “Kim bilir? Kadın milleti bu... Eksik etek. Ne kabahat etti ki babam terbiyesini verdi. Ama eceli gelmiş... Öldü... Ne yapalım?”²⁰ diyerek yorumlayacaktır. Zeynel öylesine merhametsizdir ki bir dilenci çocuğun yerden bulduğu bir domates parçasını alması karşısında “Sana onu hibe mi ettiler ki alırsın? Gayrin malına el uzatırsın?”²¹ diyerek çocuğa dayak atmıştır.

Romanın kahramanı, bir zamanlar anlaşılmaz dillerini huşu içinde dinlediği hocalarının sonradan “sarayın kölesi”, “Abdülhamid casusu” olduklarını öğrenmiştir. Bunlar arasında öyleleri vardır ki padişahın bir selamı için, “üç beş liralık bir ihsan için Allah’ı da peygamberi de tereddütsüz satarlar.”²² Bu yoz hâli ortadan kaldıracak tek hadise, yeryüzünü baştan başa yıkacak kan ve ateş tufanıdır. Ancak kahraman, okuduğu tarih kitaplarından görmektedir ki geçmiş zamanların bugünden farkı yoktur. Din, daima ordunun geçtiği yerlerde sonsuz bir “yeşil gece” hükmünü sürdürmüştür. Anlatıcı, kahramanının zihninden geçenlerle Osmanlı’nın klasik dönemlerinde din üzerinden bir yozlaşma olduğunu tarih kitaplarını tanık tutarak göstermektedir. Yeşil sembolizmi, ordunun

18 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 25.

19 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 27.

20 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 27.

21 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 28.

22 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 31.

fütuhatla getirdiği İslam'ın o coğrafyalarda geçmişten bu yana “kötülük” taşıdığını anlatmaktadır.

Şahin, çevresindeki bu manzaranın tarihten tevarüs eden bir hâl olduğunu görünce bedbinliğe düşer. İçindeki din sevgisinin mahiyetini de sorgulamaya başlar. Kendisindeki gayretin sadece dünya muhabbeti ve hayatını bir başka âlemde sürdürmek hırsından başka bir şey olmadığına inanır. Riya içerisinde dindarlığını sürdürdüğünü, öte âlemde rahat etmek arzusuyla dine sahip çıktığını düşünür. Bu düşüncelerini müderrislerden bazalarına açar. Delâlete düştüğünü söyler, şüpheleri hususunda kendisinin ikna edilmesini diler. Ölümünden sonra bir hayatın olduğuna, beden yok olsa dahi ruhun ebediyen yaşayacağına dair delil istemektedir. Şüpheleri öylesine derindir ki bu uğurda cehennemde ebediyen yanmaya razı olduğunu söyler. Tek istediği varlığını duymaktır. Burada Ahmed Midhat Efendi'nin bir roman kahramanı olarak karşımıza çıktığını görürüz. Ahmed Midhat Efendi, *Nizâ-ı İlm ü Din*²³ adlı eserinde batıda ortaya çıkan ateizme, bilim ve din arasındaki çatışmaların yarattığı tartışmalara bigane kalmamış, bu hususta birkaç eser kaleme almıştır. Romanın genç kahramanı da içine düştüğü çatışmadan kurtulmak için *Nizâ-ı İlm ü Din* müellifinin kapısını çalar. Beykoz'da, *Ben Neyim?* muharririni bulur. Su fiçilerinin istimbota yüklenmesiyle meşgul bir vaziyette karşımıza çıkan Ahmed Midhat Efendi, “iri vücutlu, ablak çehreli, kıranta sakallı”²⁴ olarak tarif edilir. Yazar, kahramanı para istemeye gelen bir cer hocası zannederek sert bir tavırla başından savmaya çalışır. Sonra meselenin ciddiyetini anlayınca yardımcı olmaya karar verir. Romanda Midhat Efendi'nin kahramana bir faydası ya da zararının olduğuna dair bir mülakat yer almaz. Devrin bir grup edebiyatçısı arasında Sultan Abdülhamid'e desteği ve onun idaresinde vazife almasından dolayı reddedilen bir figür olan Ahmed Midhat Efendi burada su ticareti yapan kaba saba bir adam olarak tarif edilir. Romancı devrin güdümüne kendisini kaptırarak Ahmed Midhat Efendi'nin hakir görülmesinin ilk nüvelerini destekler mahiyettedir.

Medreseler, romanda, kendi çatısı altında insanların dine daha güçlü sarılmalarını sağlayacak bir kurum olmalarının aksine onların itikadını bozan, insanları dinden soğutan bir yapı olarak anlatılır. Kahramanın

23 *Yeşil Gece* romanı, Osmanlı Türkçesi'nden aktarılarak farklı yıllarda yayımlanmıştır. Bu yayımlanma sırasında çok sarıh bir biçimde bilinmesi gereken kavram ve özel isimler hatalı bir biçimde aktarılmıştır. Ahmed Midhat Efendi'nin söz konusu metni makalede doğru biçimde yazılmıştır. Bu hususta, Atilla Birkiye de “Reşat Nuri ve ‘Yeşil Gece’” başlıklı bir yazı kaleme almış, orada metnin yayıma hazırlanması sırasındaki maddî hataları sıralamıştır. Mesela “Şahin Efendi'nin amcası Maddiyyun idi.” cümlesindeki “amcası” ifadesinin doğrusu “umacısı”dır. 1994'te yazılan bu yazıya rağmen bu türden hatalar düzeltilmemiştir. *Yeşil Gece*'den hareketle Reşat Nuri Güntekin'in hâlihazırda basılmakta olan romanları ehil bir el tarafından yeniden hazırlanmalıdır. Söz konusu yazının künyesi için bakınız: *Cumhuriyet* gazetesi, 4 Eylül 1994, s. 13.

24 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 37.

“Buraya düşmeyeydim belki bugün dünyaya hiç zarar vermeyecek, temiz bir itikada sahip, nikbin, gayretli, namuslu bir çiftçi olurum.”²⁵ diye düşünmesi bunu gösterir. Medrese karanlığında yaşanmayacağını, asırlar boyu buralarda yeşil bir gecenin hüküm sürdüğünü düşünerek medreseyi terk eder. Çocukluğunda, sokakta oynadığı arkadaşlarıyla arasına mesafe sokan medrese talebeliği, medreseden ayrıldıktan sonra Darümualliminde yaşadığı çatışmada da kendisini gösterir. Medreseden gelen sarıklılarla Darümuallimindeki feshiler arasında anlaşmazlık baş gösterir. Softalar, sivil mekteplerden gelen talebelere tahammül edemezler. Feshiler de, sarıklıları taassupla itham eder, yerli yersiz bahanelerle softalara çatarlar. Şahin’in varlık sorgulamaları burada da yakasını bırakmaz. Hayatın akıbetini “meşuk” görür, ölümün karanlık bir uçuruma yuvarlanmak olduğunu düşünür. Saadetin, belki de dünyada yaşanan bir kaç seneden ibaret olduğunu, insanlara hizmet etmek isteyenlerin bu kısa hayatı insanca yaşamaları için çaba göstermeleri gerektiğini ifade eder.²⁶ Bu söylem, ahiret düşüncesinin bir safsatadan ibaret, bütün hayatın dünya ile sınır olduğunu iddia eden ateizmin söylemidir. Buna göre iyi insan olmak, her türlü metafizik, dinî söylemin ötesindedir. Kahraman, şimdiye kadar körü körüne «kavl-i mücerrede” inandığı için canının yandığını, artık gözüyle görmediği, eliyle tutmadığı şeye inanmak istemediğini söyleyerek deneyciliğin dünyasına doğru evrilir.

Yeşil Gece’nin kahramanı bu açmazlar içerisinde İzmir’e gelir, Sarıova’da öğretmenlik yapacağı okulu bulur. Onun öncesinde kasaba ahalisinden Cabir Bey’in, memleketin içerisinde bulunduğu durumu anlattığı bir mahfile girer. Cabir Bey, Kurtuluş Savaşı’na giden günlerin eşğinde “muharebenin iki millet arasında değil, salıp ile hilal, Hıristiyan ile Müslüman arasında olduğunu” söyler. Avrupa Hıristiyanlarının ehl-i salıp ordusu kurduklarını, Müslümanların da bir hilal ordusu kurmaları gerektiğini düşünür. Gaflete, ayrılığa düşmeden bir araya gelmesi gerektiğini vurgular. Yeşil bir bayrak açarak İslam âlemini bu bayrak altına çağıracaklarını söyler. Ali Şahin, kasabaya geldiği ilk günün akşamı yine o “lanetli” yeşil lafzıyla karşılaşmıştır. Bu karşılaşma onda yıkıma sebep olmaz aksine bir kötü bağdan mahsul almak için büyük emek sarf edildiğini, yeni bir nesil yetiştirmek için de senelerin geçebileceğini kendisine ihtar eder. Ali Şahin, politikasının sadece mektebini korumak, kendisi gibi düşünen hür fikirli arkadaşlar ve muavinler bulmak olduğunu söyler. “Haydi bakalım Şahin Molla... Baban gerçi yeşil ordu düşmanı olarak yetişmeni istemezdi ama anan seni bugün için doğurdu.”²⁷ diyerek yola çıkar. Burada kilit ifade

25 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 40.

26 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 48.

27 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 65.

her ideolog grubunun söylemi olan nesil yetiştirmektir. Cumhuriyet'in başından bu yana kimse karşıda var olan nesli beğenmemiş, milleti refaha çıkaracak gençlerin kendileri eliyle yetişeceğini iddia etmiştir. Şahin de öğretmenliğini bu uğurda kullanmak ister.

Kasabadaki yeşil bir türbenin kandili kahramanın dikkatini ilk günlerde çeker. Medresedeki ilim ve ışık ona göre sislerle çevrilidir. Mezarları, insana korku ve ümitsizlik veren şeyleri aydınlatır. Asırlarca nur diye hep bu yeşil gecede yaşanmıştır. Yeşil geceye nihayet verecek ışık, yeni mekteplerden çıkacaktır:

“Bak şu yeşil türbe kandiline Rasim. Medresenin ilim ve nur dediği şey bu sisli ışığa benzer. Hep böyle mezarları, insana kasvet ve ümitsizlik veren şeyleri aydınlatır... Erişebildiği yerlerdeki eşyanınşeklini, rengini değiştirir, her şeyi korkulu vehimler ve hayaller şekline sokar. Asırlardan beri nur diye hep bu yeşil gecenin içinde yaşadık. Ben, aydınlık diye ona derim ki, beş altı saat sonra doğacak gün gibi her yeri berrak bir mücevher ışığına boğar. Bu yeşil geceye nihayet verecek gün bizden, yeni mektep dediğimiz bu kötü, karanlık viraneden doğacak.”²⁸

Burada, “aydınlık” kavramına yüklenen pozitivist bakış önemlidir. Medreselerin yaydığı iddia edilen ışık, maddi bir ışık değil bir nurdur. En nihayetinde metafizik bir hadisedir. Kahramanın vurguladığı ise doğacak günün getirdiği ışık kadar gerçek ve maddidir. Bundan dolayı Ali Şahin, amacına ulaşmak için ihtiyaç duyduğu “müspet fikirli ve temiz emelli müttelikleri”²⁹ fen adamları arasından çıkacağına inanmaktadır. Bu inancını beyhude hâle getiren birtakım gelişmeler de kasabada cereyan eder. Romanın kahramanlarından Necip'in eski bir medresenin yıkılması için yaptığı plan bu hadiselerden biridir. Vakıfların maarife verdiği arsanın bir köşesinde harap bir medrese vardır. Rutubet, güneşsizlik ve pislik sebebiyle hastalığın kol gezdiği bu medrese aynı zamanda hükümet caddesinin ortasına kadar bir yeri işgal etmektedir. Bu sebeplerden medresenin yıkılmasına ve talebenin başka yerlere dağıtılmasına aylar önce karar verilmiştir. Ancak, softalar, mektep, yol gibi bahanelerle böylesine “mübarek” bir binanın yıkılmasına razı olmayacaklarını, enkaz altında gömülüp gitmeye ahdettiklerini söylemekte, “korkunç seslerle” ezanlar okuyup tekbirler getirmektedir. Bu taassup hâlinin halk nazarında itibar görmediğini anlatıcı vurgulama ihtiyacı hissetmiştir. Romanda, memleket halkının hiç bir zaman tam olarak mutaassıp, hurafe ve İsrailiyat hastası olmadığı, “softa”nın pençesinden kendisini tam anlamıyla kurtaramamakla beraber “softa”ya daima bir emniyetsizlik ve nefret gösterdiği söylenir.

28 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 69.

29 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 79.

Türbe kandillerinin sönmesi durumunda “gönüllerin asırlarca karanlıkta kalacağını” söyleyenlere karşı kahramanın «Teslim ederim, türbe kandilleri sönerse karanlık basar. Fakat zannettikleri gibi asırlarca değil. O gecenin sabahına kadar... Sabah güneşiyle beraber gözler, gönüller yeniden aydınlanır... Eski vehimler, korkular, hastalık gecelerinin rüyaları gibi bir bulanık hatıradan ibaret kalır...”³⁰ sözleri ile geleneğin temsilcisi dünyanın bir gece içerisinde yok olup gidecek kadar güçsüz olduğunun vurgulanması dikkat çekicidir.

Yeşil Gece romanında aktüel meselelerden biri olan Türkçülük ve İslamcılığın ne derece iç içe ya da birbirinden uzak olduğu tartışmaları da yapılır. Üsküplü bir muallimin kendisinin hem Türkçü hem de İslamcı olduğunu, dini ile milletini birbirinden ayıramayacağını söylediği görülür. Şahin, medreseliliğini hatırlayarak bu durum karşısında medrese mantığındaki bir kaideden bahseder. Buna göre “Bir şey ya hacerdir ya lâhacerdir.”³¹ İkisi ortası yoktur. İki ordunun karşı karşıya geldiği bir harpte, taraflardan birisi Türk olmayanlardan, mesela Hintlilerden, Çinlilerden ya da Cavallılardan diğer tarafın ise gayrimüslim Türklere müteşekkil olması durumunda Üsküplü muallimin hangi tarafı seçeceği sorulur. Nasıl bir çıkmaza düşüldüğü yine sorunun sahibi Şahin tarafından izah edilecektir:

“Müslüman olmayan Türklere yardımda bulunursanız koyu milliyetçisiniz. Türk olmayan Müslümanları tutarsanız diyanetperversiniz. Bunun ikisi arası olamaz. Bu suali hoca arkadaşlarımızdan birine sorsaydım ‘Elbette Müslümanlarla beraber olurum.’ diyecekti. Demek ki onların gayeleri daha sarıh.”³²

Burada yine anlatıcının “sarıh” ifadesi içerisine gizlediği milliyetsizlik göze çarpmaktadır. Mollaların, softaların, hayatını İslam nizamı etrafında inşa edenlerin, milliyet ve din söz konusu olduğunda tercihlerini dinden yana kullanacakları gösterilmektedir. Nitekim, roman, kısım kısım Yunan işgali sırasında medreselilerin Yunan komutanlardan yana olacağını okura hissettirmektedir.

Roman kahramanı Şahin, resmî ideolojinin temsilcisi, yansıtıcı diyebileceğimiz bir kahraman olmasına rağmen dikkat çekici bir biçimde kendisini kamufle etmeyi bilmekte hatta iki yüzlü davranışlar sergileyerek menfiliği meşrulaştırmaktadır. Kasabaya gelişinden sonra yaklaşık altı ay perde gerisinde gizli gizli çalıştığı ifade edilir. Sarıova’daki mevkiini kuvvetlendirinceye kadar böyle davranmayı “ilke” edinmiştir. Anlatıcı

30 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 93.

31 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 105.

32 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 106.

da “Hakiki rengi bir türlü belli olmamış, kimse onun meslek ve maksadı hakkında kat’i bir fikir edinmemiştir. Bir muvaffakiyeti de daima köşede, kenarda kalmayı bilmesiydi. Kat’i bir ihtiyaç olmadıkça ortaya çıkmıyor, atılganlık etmiyordu.”³³ diyerek onun “kurnazlığını ve samimiyetsizliğini” gösterir ancak anlatıcı bunun müspet bir davranış olduğu fikrindedir. Beşinci ayın sonunda gerçekleşen bir hadise onun “siperinden” çıkmasını ve meydana açıkça dövüşmesini mecburî kılmıştır. Bir Kur’an cemiyetinde Emir Dede mektebinin eski talebelerinden bir hafızın Kur’an tilaveti dinlenecektir. Bu, Küçük Remzi adıyla maruf, Hafız Rahim’in “zihn-i evvel” sınıfına ayırdığı en iyi talebelerindendir. “Çocuktaki gayret ile hocanın sopasındaki keramet bir araya gelince” iki yıldan az bir sürede yaramaz bir iptidai talebesinden akıllı, uslu bir hafız çıkmıştır. Ancak son zamanlarda Remzi’nin sık sık burnu kanar, sağlığı bozulmuştur. Bayılmaları artmıştır. Romanda, Allah’ın sekizde verdiğini dokuzda almayacağı hatırlatılarak birkaç gün sonra küçük hafızın vefat ettiği duyurulur. Cenaze namazı vaktinde hafızın annesinin feryatları, Şahin’i bir türlü bırakmaz. Anne, oğlunun hıfza çalıştırılırken küçük bedeninin kaldırabileceğinden daha ağır yüklerle maruz kaldığını düşünmekte, oğlunu bu eğitimin ve hocalarının sorumsuzluğunun öldürdüğünü iddia etmektedir. Şahin’de yeni bir ufuk açan bu feryat anneye daha çok dikkat kesilmesine sebep olur. Remzi’den sonra bir evladı kaldığını, onun da hafızlık yapması durumunda elinden gideceğini söylemesi dikkat çekicidir. Remzi’nin kardeşi, Şahin’in öğretmenlik yaptığı okulda talebedir. Bu ölüm hadisesinden sonra rahmetli talebenin babası, mektebe gelerek küçük oğlunu da hafızlığa göndermek için mektepten almak istediğini belirtir. Annenin feryadını unutamayan Şahin’in babayı ikna ederek küçük çocuğun okulda kalmasını sağlaması üzerine kasabada yeni bir galeyan meydana gelir. Artık Şahin, aslı düşüncesini gizlememekte, altı aydır sürdürdüğü riyakarlığına kısa bir süre ara vermektedir. Küçük çocuğu babasının elinden kurtaran Şahin için anlatıcı “Şahin Efendi, denizde boğulan bir insanı kurtarsa bu kadar sevinmezdi.” diyecektir.

Şahin’in, küçük bir çocuğu, hafızlık eğitiminden kurtarması kasabada sükûnetle karşılanmamıştır. Kasabadaki softaların en muktediri Eyüp Hoca, nihayet beklediği fırsatın eline geçtiğini düşünerek Emir Dede mektebinin başmuallimi aleyhinde propagandaya başlamıştır. Müslüman mahallesinde salyangoz satılmayacağını söylemekte, bir grup da “Biz çocuklarımızı mektebe dinlerini, diyanetlerini öğrensinler diye gönderiyoruz. Ne idüğü belirsiz heriflerin evlatlarımızı dinsiz etmesine razı olamayız.” diye bağırarak mektebin kapısına dayanmaktadır.³⁴

33 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 108.

34 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 120.

Şahin, bu taarruz karşısında yalan söylemeyi meşrulaştırarak hafızlık eğitimine göndermediği Bedri'nin yalandan hasta edilebileceğini, belediye doktoruna götürülerek çocuğun zayıf olduğuna dair düzmece bir rapor alınabileceğini söyler. Kasabadaki doktorlar yalana Şahin kadar teşne olmadıklarından, kahramanın eli boş kalır. Bazı doktorlar Bedri'nin göğsünü zayıf bulmuşlardır ancak hiç biri açıkça “Çocuğun ahval-i sıhhiyesi hıfza çalışmasına manidir.” diyememiştir. Hele ki Yahudi ve Hıristiyan doktorlar “Bize böyle şeyler sormayınız, dininize ait işlere karışmayız.” diyerek düzmeceye alet olmamışlardır.³⁵ Anlatıcı, kahramanın kasabadaki mekânlarla ya da hadiselerle bir bağı olmadığını söylese de hakikat öyle değildir. Yine de Şahin'in din ve şeriat meselelerindeki vukufiyetini halka kabul ettirmek, hurafelere düşman olduğunu göstermek ve İslam'ın ruhuna sadık bir Müslüman olduğunu ispatlamak için çabaladığını söylemektedir.

Kasabanın softa ahalisi, dinsiz addettikleri Şahin'in itibarını yerle bir etmek için türlü oyunlara başvururlar. Kötü kadınlardan birini Şahin'in kapısına göndermek bu oyunlardan biridir. Bir gece yarısı kardeşini aradığını söyleyerek Şahin'in penceresi önüne bitap düşmüş bir kadın gelir. Bu kadını Şahin'e gönderenler, kadının Şahin tarafından eve alınacağını ummuşlardır. Bu plan beklendiği gibi bir netice doğurmaz. Şahin, kadına karakola gitmesi gerektiğini söyler. Ona mahalle imamının evini tavsiye eder. Müslüman insanlardır, seni bu gece misafir ederler diyerek kadına başka adres gösterir. Bu durum Şahin'in dindarlara karşı bir husumeti olmadığını, “gerçek” Müslümanlara itibar ettiğini göstermek için kurgulanmıştır. Nitekim burada güvenilir insan arayanlara mahalle imamını tavsiye etmektedir. Bu da, Şahin'in din mensuplarına külliye taarruz hâlinde olmadığını üstü örtük bir sahne ile okuyucuya gösterir. Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece* için söylediği maske takmış insanların bir gün maskelerini çıkararak ne derece riyakar olduklarını görme ihtimalinden bahsettiği “İnkılap için dua eden, nutuk söyleyen çehrelerden birçoklarının mazlum, tatlı maskeleri arkasından çıkacak maskeleri düşündüm.” sözü hatırlandığında yeni kurulmuş Cumhuriyet'i nelerin beklediği açıkça görülmektedir.³⁶

Küçük hafızın ölümü, kapıya dayanan bir kadının anlattıklarından sonra romanda başka bir hadise daha cereyan eder. Kasabanın önemli mekânlarından Kelâmî Baba Türbesi sabaha karşı çıkan bir yangında kül olur. Bu hadise, kasaba halkı arasında hurafelerin ne derece yaygın olduğunu gösterir. Yangın, güya Sarıova'nın büyük bir felakete uğrayacağına delâlettir. Çünkü, kasabada dinsizlik ve ahlaksızlık günden güne artmaktadır. Kelâmî Baba bu sebepten gazaba gelmiştir. Ancak

35 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 140.

36 Bahattin Şeker, “Yeşil ve Gerçek”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 1, Ankara, 2006, s. 253.

romanda olan biten hadiselerin akla uygun olup olmaması zaman içerisinde kasaba halkının da yaklaşım biçimlerini değiştirmiştir. Memleketin yalnız yeni mektep eliyle kurtulacağına dair kanaat artmıştır.

Türbenin yakılmasında şüpheler, kasaba idadisinin riyaziye ve Fransızca derslerini okutan öğretmeninin üzerinde toplanır. Romana göre riyaziye ve Fransızca, medreselere hiçbir zaman girmeyecek iki derstir. Bu dersleri okutan bir öğretmenin kundakçı diye mahkum edilmesi, medreselerin yeni mektepler karşısında bir zaferi olacaktır. Medreseye, ilme “köhne” diyenler yeni mekteplerin yeni hocalarının “yediği halt” karşısında yenileceklerdir. Gerçekte kundakçı Fransızca öğretmeni değildir. Bir çoban, kasabadan uzakta bir çeşme başında yangın saatlerinde Fransızca öğretmenini gördüğünü söylemektedir: “Ben Müslüman adamım. İki elim yanıma gelecek. Vebal altında kalmaktan korkarım. Mahkemeye bunu böylece anlatacağım.” Ancak böylesine yeminler eden çoban tehditler karşısında mahkemeye vereceği doğru beyanı değiştirecektir. Soruşturmanın devam ettiği günlerde türbedeki bazı şamdanların bir hırsızın torbasından çıkması, hırsızların olayı gizlemek için türbeyi ateşe verdiklerini ortaya çıkarır.

Umumi Harp’in Başlaması

Sarıova’ya Yunan askerlerinin yaklaştığı haberi alındığında Şahin aleyhindeki dedikodular durmuş, softalar kendi dertlerine düşmüşlerdir. Bu, askerlikten nasıl kurtulabilecekleri derdidir. Romanda yeşil ordu gönüllüleri biçiminde tarif edilen medrese mensupları askere gitmemek için “ağın içindeki balıklar gibi haftalarca çırpınıp dur”muşlardır. Anlatıcı, kaçmaya niyetlenenlerin ancak pek azının kendini kurtarabildiğini, geri kalanların sırtlarında beş günlük yiyeceklerle Kafkas, Çanakkale yollarını tuttuklarını söylemektedir. Şahin, muharebenin neticesini lehimize görmemektedir. Ancak yine de ordunun düştüğü yerden kalkacağına dair inancı vardır. Talihsizlikler, aksi tesadüfler, ihanetler, idaresizlikler bu orduyu pek çok defa dağıtmıştır. Fakat bu milletin ve ordunun öyle bir hassası vardır ki en büyük bozgunlardan sonra eskisinden daha kuvvetli bir biçimde toparlanıp ayağa kalkmıştır. Şahin, softalar gibi ordusuna ve milletine güvensiz değildir. Anlatıcı bunu romanın bütün bölümlerinde yansıtmaktadır. Burada önemli olan ordunun çaresizliği ya da güçsüzlüğü değildir. Ordu kendini yenileyecek irade ve tecrübeye sahiptir. Asıl mesele bütün felaketlerin başı olan cahillige ve yeşil geceye karşı yapmaya çalıştığı zayıf istihkamın yıkılmamasıdır. Bu yıkılırsa yerine bir daha yenisi gelemeyecektir. Romanın kahramanına göre “yeşil gece”ye ve medrese mensuplarına karşı durmak, Yunan’la vuruşmaktan daha önemli ve acildir. Bu düşünceler arasında bir Mayıs sabahı Sarıova

uzaktan gelen top sesleriyle uyanır. Yunan ordusu, ovanın nihayetindeki dağ boğazındadır. İzmir'in işgali ahaliyi telaşa düşürmüştür ancak Yunan askerinin bu kadar kısa bir sürede Anadolu içlerine kadar yayılacağını kimse hesap edememiştir. Sarıova mahşer yerine dönmüş, bir ana baba günü hâlini almıştır. Sokaklar baştan başa kadın, çocuk çığlıklarıyla dolmuştur. Jandarma, "tutuşmuş bir evden kaçır gibi" dağ yoluna dökülen ahaliyi geri çevirmiştir. Mahallelerde telaş içerisinde bir muhaceret hazırlığı görülmektedir. Ekonomik durumu yerinde olanlar atlara, eşeklere eşyalarını yüklemekte, daha fakir olanlar sırtlarına bohçalarını, heybelerini almaktadırlar. Kapılarını kilitleyen kadınlar dönüp pencerelere bakarak ağlaşmakta, bir kısmı evlerini Allah'a, peygambere, evliyalara, bir kısmı da göç etmeyen komşularına emanet etmektedir. Kalanlar, yola düşemeyecek kadar ağır hastalar ve ihtiyarlardır. Bir de ölüm nerede olsa ölümdür diyen bezgin fakirler kasabayı terk etmezler.

Kasabayı terk edenler arasında dikkat çeken biri de vardır: Mutasarrıf. Osmanlı merkezî idaresinin taşrada gücünü yitirdiği bu günlerde mutasarrıflar da makamlarını terk ederek kaçmışlardır. Romana göre düşmanı Anadolu içlerine kadar sokanlar bu basiretsiz idarecilerdir. Balkan savaşlarından sonra ikinci defa halk, muhacirlik felaketiyle yüz yüze kalmıştır. Mutasarrıf "tabanı yanık it gibi" kaçarak kasabayı işgale açık hâle getirmiştir. Yeni mektebin muallimleri, silahı olanın silahıyla, olmayanın sopayla, taşla düşmana karşı gitmesi gerektiğini söylerken Cabir Bey gibiler, bunun vatan evlatlarını göz göre göre ateşe atmak olacağını söyler. Topal ayağına bakmayanların hayalidir bu. Cabir Bey'in "Hiç karşı durulur mu sopayla, taşla teçhizatlı mükemmel bir orduya, İngiltere vermiştir Yunan'a milyonlarca lira, yüzbinlerce tüfek, binlerce top, hesapsız cephane..."³⁷ sözleriyle fakir Anadolu halkının karşısında nasıl güçlü bir ordu olduğu gösterilmek istenmiştir.

Kasabayı terk eden tek devletli mutasarrıf değildir. Büyük mevkilere gelenlerle, büyük servetlere sahip olanlar can kaygısına düşerek kaçmışlardır. Arkadakileri düşünen yoktur. Hastalıktan, ihtiyarlık ve yoksulluktan geride kalan biçarelerin her zamandan daha çok akli başında hâmilere ihtiyaç duyacakları romanda vurgulanmaktadır.

Yunan ordusu bir gece yarısı Sarıova kapılarına kadar gelmiş kasabaya girmek için sabahı beklemiştir. Bütün gecelerini "büyük bir mezarlık ve hüznün karanlığı" içinde geçiren bu eski Müslüman kasabası zifiri karanlıktır. Türbeler bile simsiyahtır. Sadece Müslümanların değil Hıristiyanların da evlerinde ışık yakmaya korktukları bu gece Sarıova hükûmetsizdir. İşgalin

37 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 213.

ilk gecesi “Kim ne istese yapabilirdi.”³⁸ diyerek anlatılır. Sadece Yunan işgalinin korkusu ve yıkımı yoktur kasabada. Birkaç saat evvel Rumların Müslüman bir sütçü ile oğlunu katlettikleri, araya girmek isteyen bekçiyi de sopa ile başından yaraladıkları görülür. Darbeden sağ kurtulan bekçi yaralar içerisinde gelmiş, kapı kapı dolaşarak Rumların silahlandıklarını, sabaha doğru Müslüman mahallelerine hücum edeceklerini haber vermektedir. *Yeşil Gece* romanı, yıllarca Müslümanların yanında refah içerisinde yaşayan Rumların ellerine imkân geçince nasıl bozguncu hâline geldiklerini anlatmaktan geri durmayan bir romandır. Ancak romanın kahramanı, anlatıcı ile aynı fikirde değildir. Şahin Efendi, Rumların Müslüman mahallelerine taarruza geçeceklerine sayıca az olmalarından dolayı ihtimal vermez. Ona göre Rumlar, Müslüman ahalinin kendilerini bir kaşık suda boğacağını göz ardı etmeyeceklerdir.

Sükûnetin sağlanabilmesi için kasaba eşrafından belediye reisi Yunan ordusunun komutanıyla görüşmüştür. Ortada idarî herhangi bir yapı kalmamıştır. Hükûmet konağı, belediye, polis karakolları işgal edilmiştir. Çarşıda neredeyse açık bir dükkân yoktur. Sokaklarda Yunan askerlerine eşlik eden, devriye gezen bir Türk polisinden başkası görülmez. Duvarlara asılan beyannâmelerde kasabanın işgali haber verilmekte, işiyle ve ibadetiyle meşgul olanlarla yeni hükûmete itaat edecek Müslümanların canına ve hürriyetine hâle gelmeyeceği söylenmektedir. Bilhassa, ulemaya hürmet edileceği vurgulanmaktadır. Bütün bu “emniyet” ifade eden beyanlara rağmen Müslümanlar sokağa çıkmaya cesaret edememektedir. Bir tek “sarıklılar” serbestçe dolaşabilmektedir. İçlerinden Eyüp Hoca gibileri serbestçe dolaşmanın ötesinde Yunan zabitlerinin arabasına binecek kadar “hürriyet” içerisinde. Şahin, karakola inen caddeye sapan bir arabanın içerisinde yüksek rütbeli bir düşman zabitanın yanında Eyüp Hoca’yı görünce hayretinden donakalmıştır. Eyüp Hoca, arabanın koltuğunda öylesine kurumludur ki bir vakitler Sarıova mutasarrıfının yanındaki kadar emin ve hâkim bir tavır içerisinde. Romanın kahramanı bu manzaranın ne anlama geldiğini hemen tahmin edecektir. Yunan politikası, Müslüman ahaliyi dinî hislerini kullanarak kendilerine bağlamaya çalışmaktadır. Şahin, bunun Müslümanlar lehine bir durum olduğunu da düşünmekten geri durmayacaktır. Rumların, silahlanarak Müslüman evlerine saldıracakları romanda hatırlatılsa da İstirati adlı bir Rum karakterin kardeşlik vurgusu, *Yeşil Gece*’nin “kucaklayıcı” tarafını gösterir. Rumlarla Müslümanların şimdiye kadar birbirlerine fenalık yapmadıkları, kardeş gibi yaşadıkları İstirati’nin dilinden hatırlatılmaktadır.

Yunan işgalinin başladığı günlerde Necip, kasabanın fizikî yapısının değişmesi üzerine bir proje üzerinde çalışmaktadır. Şahin’in “Memleket

38 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 218.

elden gidiyor sen böyle günde proje mi düşünüyorsun?” tepkisine aldırış etmeyen Necip, Sarıova için bir kütüphane ve müze projesi hazırlamaktadır. Hasan Öztürk, doğrudan bu projeye gönderme yaparak yeni rejimin geleneğe karşı direnmek için ekonomik ve siyasal projeleri yanına devrimci kültür projesini yerleştirmek istediğine işaret etmektedir.³⁹ Necip, türbe, medrese ve camilerde duran kitaplarla, eski eserlerin bir gün bir yerde toplanmasına gerek olacağını düşünmektedir. Ona göre eski yazmaların, klasik kitapların devri kapanmak üzeredir. Her biri kısa bir sürede ölü malzemelere dönüşecektir. İşlevi olan, camilerde, medrese dersanelerinde okunan kitapların, yazmaların bir gün müzeliğe olacağını, kadîm devirlerin bir anda müzelerle sıkıştırılacağını haber veren bu proje bir ağıt yakma değil fütürist bir bakışın ürünüdür. Yunanlıların er ya da geç kasabayı terk edeceklerini düşünen Necip, böylesine işgallerde iki tutum sergileneceğini düşünmektedir. Ya dışarıda durarak işgal edilmiş kasaba kuvvetle geri almaya uğraşılacaktır ya da içeride kalarak milleti, müesseseleri, dili koruma mücadelesi verilecektir. Necip, içeride kalmış bir karakterdir. Mesleğiyle ilgili işlerle meşgul olarak hayatını sürdürecektir.

Deli lakaplı Necip, Eyüp Hoca'nın Yunanlılarla nasıl anlaştığına dair malumat verir. Hoca, softaları arkasına toplayarak Yunan kumandana bir demet çiçek göndermiş, eski hükûmetin baskılarından memnun olmayan ulema namına “arz-ı hürmet ve ubudiyet” göstermiştir. Kumandan da Yunan hükûmetinin “yeni tebaasına ve bilhassa ulemeye” adalet ve şefkatle muamele edeceğini, din işlerinde Müslümanlara hürriyet verileceğini söylemiştir.⁴⁰ Ancak Kazım Efendi'nin bir Kuvayı Milliye mensubu olarak isyanı ve katledilmesi manzaranın bu derece sakin olmadığını gösterir. Üzerinde polis kıyafeti olan Kazım Efendi'yi bütün arkadaşlarından daha suçlu gören Yunanlılar, onu gün ağarırken kurşuna dizmişlerdir. Romanda çete olarak anılan Kuvayı Milliye, Yunanlıları kuşkulandırmıştır. Çeteye mensup ölen ve kaçanların ailelerini devamlı taciz etmişler, evlerini basarak silah aramışlar, geride kalanları iftiharlarla bir bir tutuklamışlardır.

Şahin Efendi, bu hengamede Yunanlılarla hoş geçinerek üç masum aile babasını hapisneden kurtarmıştır. O, Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında cereyan eden sürtüşmelere müdahale etmekte, Yunan polislerine dert anlatmaya muvaffak olmaktadır. Anlatıcıya göre, Şahin'in asıl hizmeti ilk çete hücumunda şehit düşenlerin ailelerini korumaktır. Komiser Kazım Efendi'nin evinin “bir kolerale evine dönüşmesi” Şahin'i buna mecbur bırakmıştır. Yunan mezalimine karşı koysa da o, asilerden biridir. Komşuları kapısını çalmak bir yana evlerinin sokağından dahi geçmeye,

39 Hasan Öztürk, “Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece* Romanı ile Platonov'un *Can* Romanında Devrimcilik Performansı”, *Mavi Yeşil*, S. 93, Rize, 2015, s. 2.

40 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 231.

pencerelerine bakmaya korkar olmuştur. Dahası, mahallenin bakkalı, Kazım Efendi'nin küçük oğluna parasıyla ekmek vermemektedir. Bu manzara, işgal yıllarında Anadolu halkının kendisine güvensizliğini, ahlak zafiyeti içerisinde olduğunu düşündürmektedir.

Necip, “Kendisine iş ismi altında bir eğlence” icat etmiştir. Sarıova için hazırladığı bir imar planıdır bu. Hükûmet konakları, belediye daireleri, adliye sarayları, bankalar, hastaneler, mektepler, sinema ve tiyatro binaları bu imarın parçalarıdır. Necip, hangi binayı nereye yapacağını Şahin'e anlatırken sinemanın Kadirî Tekkesinin olduğu yere yapılacağını söylemesi Şahin'in dikkatini çeker. Bunun bir önemi olmadığını üslubuyla gösteren Necip'e, Sarıova'yı bütün türbeleriyle, medreseleriyle yok farz ettiğini, yerine yeni bir memleket kurduğunu hatırlatır. Bu imar planında Kadirî Tekkesinin yerinde sinema, Kelâmî Baba Türbesi yerinde mektep, Sipahizade medresesinin üstünde bir tiyatro vardır. Necip, bu eleştirilere soğukkanlılıkla cevap verecektir. Yunanlıların kasabadan çekilirken taş üstünde taş bırakmayacaklarını söyler. Güya bunu yaparak Türklere ve kasabaya zarar vereceklerdir. Necip, Yunanlıların kasabayı enkaza çevirecek olmalarından son derece mutludur. Yıkımlar kendi işlerini kolaylaştırmaktadır. Çünkü bu kasabanın ne binaları binaya ne de sokakları sokağa benzemektedir. Burası “kurun-i vustâ yadigârı” bir yerdir. Necip, bu Ortaçağ kasabasının yerine “tertemiz, şipşirin” bir kasaba inşa edecektir. Şahin, Necip kadar iyimser bir hava içerisinde olmadığını tekrar hatırlatır. Yıkılan medrese, tekke, cami yerine yine bunları yapmak isteyenlere nasıl karşı koyacağını sorduğunda Necip, geçmişini suçlayan, kusuru tek bir camiada arayan tavrını sürdürecektir:

“Bizi bu hâle koyanlar, başka tabirle Yunan'ı Anadolu'nun göbeğine getirenler padişahlarla softalardır... Bu millet yedi düvelin gayret ve entrikasına rağmen Yunan'ı buradan atmaya kadir olursa, emin ol padişahların, softaların da pabuçlarını ellerine verir.”⁴¹

Necip'in, Yunanlılarla bir boğuşma sırasında öldürülmesi, Reşat Nuri Güntekin'in, bir Cumhuriyet aydını olarak, Necip gibi planlar yapanların aceleci davrandıklarını düşünmesi anlamına gelir. Romancı, devrimin akşamdan sabaha olmayacağını, bunun için bedeller ödeneceğini romanın başında kahramanına söylemiştir. Burada da Necip, imar planlarıyla Cumhuriyet düşüncesinin dikkat çekici seslerini yükseltmiştir ancak henüz böylesine planlar yapmak insanı canından edebilir. Romancının, Necip'i ölüme götürmesi bir cezalandırma durumu değil bilakis kahramanın devrim uğruna canını feda ettiğini göstermek içindir.

Kuvayı Milliye çetelerinin Yunanlıları durmadan hırpaladıkları,

41 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 237.

Anadolu'nun iç taraflarında da muntazam bir ordunun meydana getirildiği haberleri romanın son kısımlarında görünür. Kasabadan görece uzak, civar köylerde yaşayanların menfaatlerini takdir edemediklerinden Yunan hükûmetine itaat etmedikleri ve neticede zarar gördükleri, Yunanla işbirliği yapan softalar tarafından söylenmektedir. Bir grup “emniyetli” vaizin bu köylere gönderilerek ahaliye nasihat etmeleri, Yunan askerine ve işgal komutanına asi olmamaları hususunda onlara vaaz vermesi gündeme gelir. *Yeşil Gece* romanında, Anadolu halkına Yunan komutanlardan daha çok Müslüman medrese mensubu talebe ve hocaların zarar verdiği iddia edilir.

Romanın sonunda işgal nihayete ermiş, Anadolu Yunan'dan temizlenmiş, insanlar hürriyetine kavuşmuştur. Ancak romanın iddiası Anadolu topraklarının sadece düşmandan değil yeşil gecenin karanlığından da kurtulduğu yönündedir. Artık hilafet kaldırılmış, medrese ve tekkeler kapatılmıştır. Sarıova'daki türbe kandilleriyle beraber “yeşil gece” de müebbeden sönmüştür.⁴²

Millî mücadele döneminde yazılan romanların bir kısmı, savaşın tesiriyle heyecana hapsolmuş metinlerdir ancak *Yeşil Gece* gibi aralarında tezli olmanın ötesine geçen art niyetli metinlerle karşılaşmak mümkündür. Yazarın niyeti bu türden eserlerde göz ardı edildiğinde Cumhuriyet'in tevarüs ettiği bir dünyanın anlaşılması mümkün olmayacaktır.

Sonuç

Yeşil Gece, Cumhuriyet ideolojisi etrafında şekillenmiş, tezli olmanın ötesinde, devletin iktidar sahasını genişletmek, geçmiş kurumlara olan menfi bakışı meşrulaştırmak için kaleme alınmış romanların en dikkat çekenlerindedir. Roman, resmî ideolojinin yerleşmesi için Osmanlı devletinin geleneksel kurumlarının ortadan kaldırılmasının hızlandırılması adına medreseyi ve medrese mensuplarını seçmiştir. Ancak, bu tercihin toplum değerlerini inkar edecek bir biçime dönüşmesi *Yeşil Gece*'nin bir edebiyat metni olmasının ötesinde bir niteliğe bürünmesine sebep olmaktadır. Reşat Nuri Güntekin, önce medresede daha sonra öğretmen okulunda yetişen kahramanını İzmir'in bir kasabasına öğretmen olarak göndermiştir. Kahraman, medrese eğitimi almasına rağmen inanç krizleri geçirmekte, Allah'ın varlığı ve ölümden sonra hayatın olup olmadığına dair içinde şüpheler barındırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında *Yeşil Gece*, Türk edebiyatındaki ilk varoluşçu metinlerden biri kabul edilebilir ki henüz dünyada varoluşçu edebiyatın temsilcileri görülmemektedir.

42 Güntekin, *Yeşil Gece*, s. 245.

Kasaba, beklendiği üzere softaların istilasına uğramıştır. Her tarafta yeşil türbe kandilleri yanmakta, İslam'ın sembolü addedilen bu renk kasabayı tahakkümü altına almaktadır. Romancı, softaların hakkından ancak bir softanın geleceğini iddia ederek kasabada, kahramanının önce gizli sonra aleni bir biçimde yeni bir nesil yetiştirmek için yola çıkışını anlatır. Bu yolculukta ona müspet bilimlerde ihtisas yapmış birtakım fen adamları da destek olur. Ki romanda bir devrim gerçekleşecekse bunun ancak bilime mensup insanlar eliyle olabileceği vurgulanmaktadır. Bu türden romanlarda öne çıkan husus, İslam değerlerini savunduğunu iddia eden karakterlerin, anlatıcı kaleminde hakiki Müslüman olmadığına dairdir. Türk edebiyatında Halide Edip Adıvar'ın alternatif bir İslam tasavvuru olarak romanlarına Mevleviliği alması ve hakiki İslam temsilcilerinin Mevleviler olduğunu söylemesi gibi *Yeşil Gece*'de de İslam'a bir taarruzun olmadığı dile getirilmekte, sadece medrese softalarının "hakiki" İslam'ı temsil etmediği vurgulanmaktadır. Burada, tahrif edilmiş, şahsî menfaatler için kullanılan İslam'ın karşısında bulunduğu söylenmektedir. Devrin kişi ve kurumlarının hâlâ çok yakın Osmanlı Devleti'nden miras alındığı göz önüne getirilirse romancının bu tutumunun mecburiyetten kaynaklandığı anlaşılacaktır. *Yeşil Gece*'de tek hedef geleneksel kurumları inşa eden İslam inancıdır. Bu, doğrudan ifade edilemediği için birtakım gerekçeler gösterilerek suiistimal edilen İslam savunucuları tenkit edilmektedir. Öte taraftan, *Yeşil Gece*, benzeri romanlardan daha cesur bir biçimde İslam kurumlarının karşısında olduğunu göstermektedir. Yunan ordusu, İzmir'i işgalinden sonra romanın geçtiği kasabaya gelmiş, bir gece sabaha karşı kasabayı zapt etmiştir. Yunan komutanlarının kasabadaki faaliyetlerinin kolaylıkla gerçekleşmesi ihanet içerisindeki softalar sayesinde olur. Softaların ileri gelenleri, Yunan komutanlarıyla işbirliği yaparak işgalin hızlanmasını sağlamışlardır. Kasabada hain aranacaksa medrese mensuplarına gidilmelidir. *Yeşil Gece*'nin bu hususta cesareti, Yunan mezaliminin yakıp yıktığı kasabadan memnun olan fen adamlarını anlatmasından gelir. Kasabadan ayrılırken taş üstünde taş bırakmayan Yunan ordusu, kasabayı modern bir biçimde yeniden planlamak isteyen Cumhuriyetçilerin işlerini kolaylaştırmıştır. Medreseler, camiler, tekkeler ve hamamlar, mektepler tamamen yıkılmıştır. Yeni düzen kurmak, yeni bir nesil yetiştirmek isteyenler de bu binalardan kurtulup yerlerine tiyatro, sinema, hükümet konağı, hastane, mektep yapacaklardır. Anlatıcı, modern Türkiye hayali kuranların Yunan yıkımına nasıl sevindiklerini anlatarak diğer romanlardan ayrılır ve cesaretini bu şekilde gösterir.

Yeşil Gece, bugünden bakıldığında erken Cumhuriyet dönemi ideolojisinin bir metni olarak toplum içerisindeki ayrılıkları büyüten bir metindir. Henüz, tarihe, İslam'a ve geleneksel Osmanlı kültürüne dair yeterli

malumata sahip olmayanların, geçmişleri ile bağlarını henüz yolun başında iken koparmalarına sebep olacak bir metindir. Reşat Nuri Güntekin, yeni kurulan devletin bir aydını olarak tez canlı davranmış, heyecana kapılmış, devletin kurucu kadrolarının gölgesi altında yaşamaktan muhakemesini kaybetmiş bir hâlde metnini inşa etmiştir. Yunan işgali karşısında vatani savunuların tek bir dünyaya mensup ve aynı ideoloji etrafında toplananlar olduğunu söylemek tarihe karşı yapılmış büyük bir haksızlıktır. Bu düşünce günümüzde de birtakım ayrışmalara sebep olmaktadır. Ayrı düşmenin ardında yaklaşık yüz yıldır gençler arasında okunan bu türden metinlere aldanma gelmektedir. Bu çalışma, *Yeşil Gece*'nin tezinin tekrar gözden geçirilmesini tavsiye etmekte, edebiyat metinlerinin şüpheye yer vermeden kabullenilmesinin doğru olmadığını vurgulamaktadır.

Kaynakça

- Akbaba, Ferhat, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Din Algısı*, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Dan. Aydın Aktay, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2019, 115 s.
- Arslan, Ahmet Duran, "Okurun Anlam Üretimindeki Rolünü Sorgulamak", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, C. 22, S. 2, Ankara, 2018.
- Birkiye Atilla, "Reşat Nuri ve Yeşil Gece", *Cumhuriyet* gazetesi, 4 Eylül 1994, s. 13.
- Çalışkan, Uğur, Erkol, Çimen Günay, «Bellekten Beklentiler: Eleştirinin Darbe Romanlarına Tanıklığı», Monograf, 2016/5, s. 12.
- Göğercin Toker, Hülya, "Siyasi ve Edebi İktidara Tanıklık Edebiyatı ile Direnmek: O Hep Aklımda", *Monograf*, S. 1, İstanbul, 2014.
- Güntekin, Reşat Nuri, *Yeşil Gece*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2015, 206 s.
- Kanter, Fatih, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Yapı ve İzlek*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Ramazan Korkmaz, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2008, 558 s.
- Kavcar, Cahit, "Bir Öğretmenin Romanı: Yeşil Gece", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1, Ankara, 1972.
- Öztürk, Hasan, «Reşat Nuri'nin Yeşil Gece Romanı ile Platonov'un Can Romanında Devrimcilik Performansı», *Mavi Yeşil dergisi*, S. 93, Rize, 2015.
- Şeker, Bahattin, «Yeşil ve Gerçek», *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 1, Ankara, 2006.
- Sevinç, Canan, "Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Milli Mücadele", *Turkish Studies*, C. 4, S. 1, İstanbul, 2009.